

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için Wohl Legacy'ye teşekkürlerimizle

Ölümü Yenmek

Nitsavim 5781

Moşe'nin sağlığında ve Yahudilerin/Yisrael'in bir ulus olarak doğduğu dönemde meydana gelmiş olan Tanrısal-insani buluşmanın kalbindeki engin, dünyayı değiştirir nitelikteki proje hakkında bir fikir sahibi olmaya ancak şimdi, Nitsavim'e eriştiğimiz zaman başlıyoruz.

Bunu anlamak için Sherlock Holmes'in ünlü çıkışını hatırlayın. "Dikkatini gece vakti yaşanan köpek hakkındaki ilgi çekici olaya çekerim" demişti Dr. Watson'a. "Ama köpek gece vakti hiçbir şey yapmadı ki" dedi Watson. "İşte," dedi Holmes, "ilgi çekici olay da bu!".¹ Bazen bir kitabın neyle ilgili olduğunu anlamamız için, sadece neler söylediğine değil, neler *söylemediğine* de odaklanmanız gerekir.

Tora'da eksik olan şey *ölüm saplantısıdır*. Özellikle de Tora'nın hangi geri planın üzerine yerleştirildiği dikkate alındığında, bu eksikliği açıklamak neredeyse olanaksızdır. Antik Mısırlıların ölüm takıntıları vardı. Heybetli binaları, ölümü yenmeye yönelik birer girişim niteliğindedir. Piramitler devasa mozolelerdir. Daha doğrusu, ölmüş bir firavunun ruhunun gökyüzüne yükselerek ölümsüzlere katıldığı birer geçit kapısıydı. Elimize ulaşmış olan en ünlü Mısır metni, Ölülerin Kitabı'dır. Yalnızca yaşam sonrası gerçektir: yaşamın kendisi ise, ölüm için bir hazırlıktır.

Tora'da bunların hiçbiri yoktur – en azından açıkça ifade edilmiş şekilde. Yahudiler, *Olam A-Ba'ya*, yani Gelecek Dünya'ya, ölümden sonraki yaşama inanırlar. *Tehiyat ametim'e*, yani ölümlerin dirilişine inanırlar.² Sadece Amida'nın ikinci

¹ Arthur Conan Doyle, "The Adventure of Silver Blaze."

² Mişna, Sanedrin 10:1'de, ölümlerin dirilişinin Tora'da belirtildiğine inanmanın, Yahudi inancının temel bir parçası olduğunu söyler. Ancak hangi yoruma göre olursa olsun, bu belirtme açıkça değil, ima yolludur.

paragrafında bu konuya altı kez atıfta bulunmaktadır. Ancak bu fikirlere Tanah'ta neredeyse hiç yer verilmediği gibi, bunları, bulmayı bekleyeceğimiz yerlerde bile bulamamaktayız.

Koelet kitabı, insanın faniliğine dair uzun bir ağıttır. *Avel avalim... akol avel*: Her şey değersizdir, çünkü hayat kısa sürede geçip giden bir nefesten ibarettir (*Koelet* 1:2). Öyleyse *Koelet* kitabının yazarı neden Gelecek Dünya'dan ve ölümden sonra yaşam kavramından bahsetmemiştir? Başka bir örnek: *İyov* kitabı, dünyadaki belirgin adaletsizliğe karşı istikrarlı bir protestodur. Neden kimse *İyov*'a "Sen ve acı çeken diğer masum insanlar ölümden sonraki yaşamda ödüllendirileceksiniz" diyerek cevap vermemiştir? Biz ölümden sonraki yaşama inanırız. Öyleyse, Tora'da bundan neden açıkça bahsedilmemiş ve sadece imada bulunulmuştur? İşte, ilgi çekici olay budur.

Bunun basit cevabı, ölüme karşı bir saplantı geliştirmenin, hayatın değerini düşürmesidir. Eğer bu dünya yalnızca gelecek dünyaya bir hazırlıktan ibaretse bu dünyanın kötülük ve adaletsizliklerine karşı savaşmaya ne gerek vardır? Ernest Becker, *The Denial of Death* (Ölümün İnkârı) adlı klasik eserinde, kendi ölümlülüğümüze karşı korkunun, medeniyetin itici kuvvetlerinden biri olageldiğini öne sürer.³ Antik dünyayı, kitleleri köleleştirip, zamanın kendisi kadar uzun süre ayakta kalacak muazzam binalar inşa etmek üzere onları devasa bir iş gücüne dönüştürmeye iten buydu. Aynı korku, antik kahraman kültürüne – muharebe meydanında gözü pek eylemlerde bulunmak suretiyle ölümsüz hale gelen insan kavramına – yol açmıştır. Biz ölümden korkarız; onunla bir sevgi-nefret ilişkimiz vardır. Freud buna *thanatos*, yani ölüm içgüdüğü adını vermiş ve onun, *eros* ile birlikte, hayatın iki itici kuvvetinden biri olduğunu söylemiştir.

Yahudilik, bu dünya görüşüne karşı istikrarlı bir protestodur. Bu nedenledir ki, mezarının asla bir hac ve dua yeri haline gelmemesi için, "Moşe'nin nereye gömüldüğünü kimse bilmez" (*Devarim* 34:6). Bu nedenledir ki, bir piramit veya II. Ramses'in Abu Simbel'de inşa ettiğine benzer bir tapınak yerine, tüm Bene-Yisrael'in, Şelomo'nun günlerine kadar yaklaşık beş asır boyunca bir *Mişkan*'ları, portatif bir mabetleri vardı ki bu, bir tapınaktan çok çadıra benziyordu. Bu nedenledir ki, Yahudilikte ölüm kirletir ve ölümlüyle temasta olmuş kişileri arındırmak için Kızıl İnek prosedürüne gerek vardır. Bu nedenledir ki, kişi ne kadar kutsal olursa – örneğin bir Koen veya daha da ötesinde bir Koen Gadol ise – ölü bir kişiyle olan teması hatta sadece onunla aynı çatı altında olması bile daha fazla kısıtlanan bir durumdur. Tanrı, ölümden değil, yaşamdadır.

Moşe'nin, artık bizi şaşırtmayacak kadar aşına olduğumuz sözlerinin ardındaki önemi tam olarak duyumsamamız, ancak geri planda Mısır olduğu zaman mümkündür. Bunlar, Moşe'nin tercih konusunu tüm zamanlar için belirli bir çerçeve altına aldığı büyük sözleridir:

Gör; Bugün önüne yaşamı ve iyiyi, ölümlü ve kötüyü yerleştirdim... Gökleri ve yeryüzünü bugün size karşı şahit gösteriyorum: Yaşamı ve ölümlü koydum önüne

³ New York: Free Press, 1973.

– *berahayı* ve laneti. Ve [sen,] yaşayabilmen için – hem sen hem de soyun – yaşamı seç.(Devarim 30:15, 19)

Yaşam iyidir, ölüm kötüdür. Yaşam bir *berahadır*, ölüm bir lanettir. Bunlar bizim için bilinen gerçeklerdir. Onlardan bahsetmeye bile ne gerek vardır? Çünkü bunlar antik dünyada yaygın fikirler değildi. Devrimsel nitelikteydiler. Hâlâ da öyledirler.

Öyleyse ölüm nasıl yenilebilir? Evet, ölümden sonra bir yaşam vardır. Evet, *tehiyat ametim*, diriliş vardır. Ama Moşe bu bariz fikirlere odaklanmamaktadır. Bize tamamen farklı bir şey söylemektedir. İnsan, ölümsüzlüğü, bir antlaşmanın parçası haline gelerek elde eder – ebediyetin ta kendisiyle bir antlaşmadır bu; yani Tanrı ile bir antlaşmadır.

Antlaşma dâhilinde bir yaşam sürdüğünüz zaman olağanüstü bir şey olur. Ebeveynleriniz ve büyük ebeveynleriniz sizin içinizde yaşamaya devam ederler. Siz, çocuklarınızın ve torunlarınızın içlerinde yaşamaya devam edersiniz. Onlar sizin yaşamınızın bir parçasıdır. Siz onların yaşamının bir parçasısınız. İşte, Moşe'nin, bu *peraşanın* başlarında söylediği şu sözlerle kastettiği de budur:

Bu antlaşmayı ve bu yemini yalnızca sizinle değil, hem bugün burada bizimle olup Tanrı'nın Huzuru'nda duranlarla *hem de bugün burada bizimle olmayanlarla* yapıyorum. (Devarim 29:13-14)

Moşe'nin günlerinde bu son ifade, “henüz doğmuş olmayan çocuklarınız” anlamına geliyordu. “Artık hayatta olmayan ebeveynleriniz” sözlerini dâhil etmesine gerek yoktu, çünkü o neslin ebeveynleri, kırk yıl öncesinde Sinay Dağı'nda Tanrı'yla bir antlaşma yapanların ta kendileriydi. Ancak Moşe'nin daha geniş bir anlamda kastettiği şeydi: biz antlaşmayı yenilediğimiz zaman, hayatlarımızı atalarımızın inancına ve yaşam şekline adadığımız zaman, onlar bizim içimizde ölümsüzleşirler; tıpkı bizim de kendi çocuklarımızın içinde ölümsüzleştiğimiz gibi.

Yahudiliğin, tüm büyük dinler içinde en çocuk-merkezli olanı olmasının sebebi, tam da gelecek dünyaya değil, bu dünyaya odaklanıyor olmasıdır. Çocuklarımız bizim ölümsüzlüğümüzdür. Rahel “Bana çocuk ver, aksi takdirde ölü biri gibiyim” (Bereşit 30:1) derken kastettiği buydu. Avraam “Ey Tanrı *A-Şem*, çocuksuz olduğum sürece bana ne vereceksin?” (Bereşit 15:2) derken kastettiği buydu. Hepimiz çocuk sahibi olamayabiliriz. Ama Hahamlarımız yaptığımız iyi eylemlerin de bizim *toledot*, yani gelecek nesillerimizi teşkil ettiğini söylemişlerdir. Öte yandan, ebeveynlerimizin anısını onurlandırıp, Yahudi hikâyesini devam ettirmek üzere çocuklar yetiştirmekle, mezarın bu tarafında, Tanrı'nın iyi addetmiş olduğu bu dünyada yatan ölümsüzlük şeklini elde etmiş oluruz.

Şimdi, Tora'nın, *Vayeleh* *peraşasında* verilen, Moşe'nin, ömrünün en sonunda verdiği son iki emrini düşünün. Bunlardan biri *akel*, yani Kralın, her yedi yılda bir ulusu bir araya toplama emridir:

Her yedi yılın bitiminde... Halkı – erkekleri, kadınları, çocukları ve şehirlerindeki Gerler'i – bir araya topla. Bu sayede dinleyecekler, öğrenecekler ve Tanrınız A-Şem'e huşu hissederek, bu Tora'nın tüm sözlerini titizlikle yerine getirecekler. (Devarim 31:12)

Bu emrin anlamı basittir. Moşe şöyle demektedir: Ebeveynlerinizin Sinay Dağı'nda Tanrı'yla bir antlaşma yapmış olması veya sizin de onu burada, Moav ovalarında benimle yenilemiş olmanız yeterli değildir. Antlaşma sürekli olarak, her yedi yılda bir yenilenmelidir ki hiçbir zaman tarihe karışmasın. Böylece antlaşma daima hatıra olarak kalacaktır. Asla eskimeyecektir, çünkü yedi yılda bir tekrar yenilenmektedir.

Ya son emir? "Şimdi; kendinize bu şarkıyı yazın. Onu Bene-Yisrael'e öğret ve onu söylemelerini sağla. Bu sayede bu şarkı Bene-Yisrael'e karşı Benim şahidim olacaktır" (Devarim 31:19). Bu, geleneğe göre, [en azından kısmen] bir Sefer Tora yazma emridir. Rambam'ın ifade ettiği gibi: "Ataların sana bir Sefer Tora bıraktılsa bile, yine de kendine bir tane yazmakla yükümlüsün."

Moşe'nin burada, kırk yıl boyunca liderlik etmiş olduğu halka yönelik son talimatında söylediği buydu: Atalarımızın Tora'yı Moşe'den – veya Tanrı'dan – aldığını söylemek yeterli değildir. Onu her nesilde yeniden almalısınız. Tora'yı yalnızca ebeveyninizin veya büyük ebeveyninizin inancı değil, kendi inancınız haline getirmeniz gerekir. Eğer siz onu yazarsanız, o da sizi yazacaktır. Ebedi Tanrı'nın ebedi sözü, sizin ebediyetteki payınızdır.

Moşe'nin yaşamının bu son günlerindeki dramın tam gücünü işte şimdi duyumsamaktayız. Moşe ölmek üzere olduğunu biliyordu, Yarden'i geçemeyeceğini, tüm hayatını halkı götürmeye adanmış olduğu ülkeye giremeyeceğini biliyordu. Moşe, kendi faniliğiyle yüzleşerek, her nesilde bizden de kendi faniliğimizle yüzleşmemizi istemektedir.

İnancımız – demektedir Moşe bize – Mısırlıların, Yunanların, Romalıların veya tarihin tanıdığı diğer herhangi bir uygarlığın inancı gibi değildir. Biz Tanrı'yı yaşamın ötesindeki bir âlemde – cennette veya ölümden sonra, dünyadan mistik bir kopuşta veya felsefi bir tefekkürde – bulmayız. Biz Tanrı'yı yaşamın içinde buluruz. Biz Tanrı'yı (Devarim'in sözleriyle), sevgi ve neşenin içinde buluruz. Tanrı'yı bulmak için, demektedir Moşe bu haftaki *paraşada*, göklere tırmanmanıza veya denizi aşmanıza gerek yoktur (Devarim 30:12-13). Tanrı buradadır. Tanrı şimdidir. Tanrı yaşamdır.

Ve o yaşam, her ne kadar bir gün gelip sona erecekse de, gerçekte sona ermez. Çünkü eğer antlaşmayı korursanız, o zaman atalarınız sizin içinizde yaşayacaktır ve siz de çocuklarınızın (veya öğrencilerinizin veya yaptığınız iyiliklere muhatap olanların) içinde yaşamaya devam edeceksinizdir. Her yedi yılda bir antlaşma tekrar yeni olacaktır. Her nesil kendi Sefer Tora'sını yazacaktır. Ebediyete açılan kapı, ölüm değildir. Bu kapı, sonsuz bir şekilde yenilenen bir antlaşma dâhilinde yaşanan yaşamdadır; kalplerimize ve çocuklarımızın kalplerine işlenmiş olan sözlerdedir.

Ve böylece, Moşe, ezelden beri sahip olduğumuz en büyük lider, ölümsüz hale gelmiştir. Ebediyen yaşayarak değil. Kendi onuruna bir türbe ve tapınak inşa ederek değil. Biz onun nerede gömülü olduğunu bile bilmemekteyiz. Moşe'nin bize bırakmış

olduğu tek fiziksel yapı taşınabilir nitelikteydi, çünkü hayatın ta kendisi bir yolculuktur. Moşe'nin ölümsüzleşmesi, Aaron'ununki gibi de olmamıştır. Aaron, çocuklarının, kendisinin devamını teşkil ettiklerini görmeye nail olmuştu. Moşe için bu da söz konusu değildi. Moşe bizi kendi öğrencileri yaparak ölümsüzleşmiştir. Ve Hahamlarımız da, kaydedilmiş ilk sözlerinden birinde buna benzer bir şey söylemişlerdir: "Çok sayıda öğrenci yetiştirin."

Lider olmak için bir taca veya mevki ifade eden cübbelere ihtiyacınız yoktur. **İhtiyacınız olan tek şey, hikâyede kendi bölümünüzü yazmak, bu dünyanın acılarının bazılarını iyileştirecek eylemler yapmak ve başka insanların sizi tanımış olmaktan dolayı daha iyi insanlar hale gelmesini sağlayacak şekilde davranmaktır. Öyle bir şekilde yaşayın ki, Tanrı ile olan kadim antlaşmamız, sizin yolunuzla, gerçekten önemli olan tek yolla - yaşamın içinde - yenilensin.** Moşe'nin, günlerinin en sonunda - düşüncelerinin son derece kolay bir şekilde ölüme odaklanabileceği bir aşamada - bize ilettiği son vasiyeti, "yaşamı seç" olmuştur.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. İnsanların ölüme dair bir saplantı geliştirmeleri sık görülür mü?
2. İnsanın kafasını ölüm konusuyla meşgul etmesinde ne sorun vardır? Yahudilik neden bunun aleyhinde konuşmaktadır?
3. Yahudiliğe göre insan ölümsüzlüğe nasıl ulaşabilir? Aklınıza bazı spesifik fikirler geliyor mu?